

dr. Janja Žitnik

PREUČEVANJE SLOVENSKE IZSELJENSKE KNJIŽEVNOSTI (RAZMIŠLJANJE OB KONCU PRIPRAVE MONOGRAFIJE SLOVENSKA IZSELJENSKA KNJIŽEVNOST 1, 2, 3)

Leta 1993 je Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU skupaj s svojimi zunanjimi sodelavci prijavil pri slovenskem Ministrstvu za znanost in tehnologijo raziskovalni projekt, katerega osrednji rezultat je bil objavljen letošnjo pomlad v sodelovanju Založbe ZRC in založbe Rokus v Ljubljani. Delo je izšlo v treh zvezkih (skupaj 1.300 str.) z naslovom Slovenska izseljenska književnost 1, 2, 3. V raziskavi so poleg literarnih zgodovinarjev, ki so dotlej že preučevali literarno delo slovenskih izseljenskih avtorjev, sodelovali tudi raziskovalci drugih znanstvenih disciplin.

Prva knjiga z naslovom *Evropa, Avstralija, Azija* ima naslednjo vsebino: uvodnim besedilom in pregledu dosedanjih študij o slovenski izseljenski književnosti sledi poglavje *Evropa*. Začenja se z zgodovinskim uvodom Marjana Drnovška o izseljevanju Slovencev v razvite evropske države do leta 1940, njihovem organiziranju, kulturni in prosvetni dejavnosti v zvezi z ohranjanjem narodne zavesti in materinščine. Podobno zasnovano ima zgodovinski prikaz slovenskega izseljenstva v Evropi po drugi svetovni vojni, v katerem je avtorica Avgušтина Budja vzela za primer Švedsko kot izrazito priseljsko deželo. Sledita poglavje o literarnih poskusih Slovencev v drugih evropskih deželah do leta

1945, ki sem ga prispevala sama, in poglavje *Leva Detele* o povojni zdomski književnosti v Evropi. V sklopu slednjega sem sodelovala še s pregledom literarnega dela *Leva Detele* in Milene Merlak, Avgušтина Budja pa s pregledom literarne in publicistične dejavnosti Slovencev na Švedskem.

Naslednje osrednje poglavje *Avstralija, Azija* se začena s splošnim uvodom Igorja Mavra o priseljevanju in organiziranju Slovencev v Avstraliji. Sledi najprej pregled literarnega ustvarjanja tamkajšnjih rojakov v slovenskem jeziku, ki ga je prispevala Barbara Suša, nato pa še Mavrov pregled njihovega literarnega dela, objavljenega v angleščini. Poglavje se končuje z Detelovo analizo leposlovnega dela dveh slovenskih besednih umetnikov v Aziji.

Druga knjiga z naslovom *Severna Amerika* se začena s poglavjem Janeza Stanonika o književnem delu Slovencev v ZDA pred letom 1891. Najobsežnejši sklop gradiva – književnost tako imenovanih predvojnih slovenskih priseljencev v ZDA in njihovih potomcev od leta 1891 – je zajet v študiji Jerneje Petrič (sama sem za to poglavje prispevala le obravnavo dveh avtorjev). O literarni dejavnosti prekmurskih Slovencev v ZDA piše Mihael Kuzmič, književnem delu povojnih slovenskih priseljencev v to deželo pa Helga Glušič. Celotno poglavje o literarnem delu Slovencev v Kanadi je s splošnim in kulturnozgodovinskim uvodom prispeval Mirko Jurak.

Zgodovinski uvod v tretjo knjigo z naslovom *Južna Amerika* sta napisala Martin Jevnikar in Irene Mislej. Knjiga vsebuje dve osrednji poglavji, meja med njima je druga svetovna vojna. O predvojni prozi Slovencev v Južni Ameriki piše Irene Mislej, o poeziji pa Zora Tavčar. Povojno slovensko književnost na tej celini obravnavajo avtorji: Martin Jevnikar prozo, Helga Glušič poezijo, Taras Kermauner s sodelovanjem Alenke Goljevšček dramatik. Na koncu predstavlja Irene Mislej še literarno delo slovenskih izseljencev v španščini.

Monografijo zaokroži sklepna misel sourednice Helge

Nekaj vodilnih argentinskoslvenskih književnikov in kulturnih delavcev. Od leve: dr. Vinko Brumen, dr. Tine Debeljak, dr. Rudolf Hanželič, dr. Stanko Kociper, Ivan Korošec, dr. Jože Krivec, France Papež, Karel Rakovec, Adolf Škerjanec, Joža Vombergar in Maks Osojnik. Govori Marjan Loboda st. (fotografija nedokumentirana, hrani jo avtorica prispevka)

Glušič, angleškim povzetkom obeh urednic in izbrano strokovno bibliografijo izpod peresa glavne urednice. Vsaka knjiga je opremljena še s preglednim bibliografskim dodatkom in kazali oseb in periodike. V pregledu so enakovredno predstavljeni tisti izseljenski pisci, ki so bili v preteklih desetletjih deležni pozornosti slovenske literarnozgodovinske vede in domače kulturne javnosti, pa tudi oni, ki so bili v matični domovini do nedavnega pozabljeni, spregledani ali celo zamolčani. V njihovih leposlovnih delih vsekakor najdemo več skupnega kot različnega, več primerljivega kot neprimerljivega. V njih se zgovorno zrcalijo enak boj za preživetje v tujem okolju, enako hrepenenje po rojstnem kraju in svojcih, slovenskem prostoru, osrčju materinega jezika in kulture. Na drugi strani pa v njihovih delih odsevata tudi premagovanje in preseganje neproduktivnejših oblik nostalgije ter vsem skupna potreba po določeni stopnji integracije v novem okolju. Pri vseh je opazno kontrastiranje, a tudi združevanje matičnih tradicij in vrednot s pridobljenimi, s čimer so izseljenski književniki, zlasti najprodnornejši med njimi, v preteklih obdobjih – morda večina bolj tematsko kot literarnoestetsko – širili in bogatili slovensko književnost ter kulturo in ju s svojim kontinuiranim delom vedno širijo in bogatijo še danes. Poleg omenjenih vidikov pa njihova dela obravnavajo tudi večino drugih tem, ki se v zadnjem poldrugem stoletju pojavljajo v siceršnji literaturi njihovih domovin. Slovenski izseljenski pisci s svojo obsežno književno produkcijo predstavljajo drugo, doslej vse preveč oddaljeno poloblo nacionalne književnosti, ki

nepogrešljivo dopolnjuje svojo sprednjo, domači javnosti bližjo plat. Njuni književni sadovi so pognali iz enakih korenin, enake narodne tradicije in vrednot. Prav zato smo si avtorji tega pregleda zastavili nalogo, da enakovredno osvetlimo tudi to doslej vsaj deloma zasenčeno plat slovenske besedne umetnosti, ki se nam jo je zdelo smiselno približati še za korak več, tudi s pregledom tistega literarnega snovanja slovenskih izseljencev in njihovih potomcev, ki je nastajalo oziroma ki nastaja že v jeziku njihovih novih domovin, a še vedno precej tematsko veže na njihovo narodno poreklo. Avtorji se želimo s tem delom pokloniti ustvarjalni vnemi in izrazitemu čutu za ohranitev ter razvoj kreativne materinščine vsem, ki so morali iz kakršnegakoli vzroka zapustiti to deželo, pa tudi njihovim potomcem, ki jim kljub zaviralnim integracijskim pritiskom novih domovin še vedno različno uspeva ohranjati svoj košček slovenstva tako rekoč v vseh delih sveta.

Spričo široke palete znanstvenih metod in pristopov, ki so jih avtorji literarnozgodovinskega pregleda uporabili pri tem delu – kar je, upoštevajoč njihovo različno strokovno ozadje, seveda razumljivo –, je bilo uredniško usklajevanje prispevkov v metodološkem pogledu (kljub jasno definiranim skupnim izhodiščem) mogoče le do določene stopnje. Poglavitni cilj uredniških usmeritev pri tej publikaciji je bil predvsem ta, da bi bil prvi celovitejši pregled slovenske izseljenske književnosti kolikor mogoče kompleten, sistematičen in zlahka pregleden, analitičen do tiste stopnje, ki ustreza njegovemu namenu, in hkrati dovolj sintetičen, da bi bil

lahko čimbolj uporaben pri raziskovalnem delu preučevalcev slovenskega izseljenstva različnih strok, pa tudi v izobraževalnem procesu in pri dopolnjevanju splošne literarne razgledanosti slovenskega bralstva. Delo torej nikakor ni namenjeno le literarnim zgodovinarjem in študentom literarnih ved.

Podobno kot za preglede matične književnosti velja tudi za pričujoče delo, da so lahko literarne analize in kritične ocene obravnavanih del mnogo bolj poglobljene v delnih študijah, ki se omejujejo na opus posameznega pisca, kot pa v sintetičnih pregledih, ki lahko navsezadnje vsebujejo le zgoščene povzetke (ali pa – v manj raziskanih primerih – pravzaprav celo šele osnutke) tovrstnih študij. Zato je treba najbrž omeniti, da je monografija *Slovenska izseljenska književnost* le eden od rezultatov omenjenega raziskovalnega projekta, ki je hkrati prinesel nekaj sto objavljenih člankov, skupaj s predavanji, specializiranimi monografijami, zborniki ipd. Vse te sočasne študije nedvomno poglobljajo in dopolnjujejo informacijo, ki jo ponuja ta pregled, njihov izbor pa je vključen v seznam izbrane bibliografije in je objavljen v sklepnem delu monografije.

Delo literarnega zgodovinarja, ki preučuje slovensko izseljensko književnost, se razlikuje od dela literarnega zgodovinarja, ki preučuje slovensko književnost, nastalo na domačih tleh. Podobno kot pri prvi je tudi analitični pregled matične književnosti vsekakor razumljivejši in kompleksnejši, če je vpet v splošno in kulturno-zgodovinski okvir okoliščin, ki so botrovale nastajanju te književnosti – ta pa je v primeru matične književnosti, poenostavljeno rečeno, že znan.

Že samo presenetljivo nizek odstotek zgodovinarjev, ki preučujejo slovensko izseljenstvo, pa nam pove, da splošno- in kulturnozgodovinski okvir, v katerem je nastajala slovenska izseljenska književnost, še zdaleč ni raziskan. Literarni zgodovinar se lahko v nekaterih primerih zadovoljivo seznani s širšim kontekstom iz že objavljenih del s področja izseljenskega zgodovinopisja; kadar pa teh ni, pa mora ozadje vsaj v osnovnih potezah raziskati sam. In prav v tem pogledu je njegovo delo določena posebnost v stroki. Brez jasnega širšega ozadja bi namreč vsak podatek o književnih ustvarjalcih in njihovem delu ostal nedorečen, saj bi obvisel v praznini skromnega poznavanja splošne slovenske izseljenske problematike, ki je žal značilna za večino slovenskih bralcev. Prav zaradi tega je tem bolj razumljivo, da mora preučevanje slovenske izseljenske književnosti potekati v kolikor mogoče tesnem sodelovanju z ustreznimi zgodovinarji, kulturologi, kulturnimi in socialnimi antropologi, etnologi in umetnostnimi zgodovinarji (dobrodošli so seveda tudi predstavniki drugih sorodnih ved) in da je tudi delo literarnih zgodovinarjev na tem področju močno zaznamovano z metodologijo dela sodelujočih znanstvenih disciplin.

S svojimi javnimi nastopi in objavljenimi prispevki, po svoje pa tudi s tistimi, ki nam jih v določenih političnih razmerah ni uspelo objaviti, smo se avtorji omenjenega pregleda v preteklih desetletjih borili proti zapostavljenosti tega dela slovenske literature v domovini. V letih od začetka skupinskega dela pa do danes pa smo – skupaj s še nekaterimi raziskovalci in kulturnimi delavci, ki niso sodelovali pri našem projektu

– s svojim delom vendarle spodbudili zanimanje marsikaterega literarnega zgodovinarja, publicista in založnika v domovini tudi za ta del slovenske književnosti.

Kljub sorazmerno manjšemu številu predstavnikov drugih znanstvenih disciplin pri raziskovanju različnih vidikov izseljenstva pa lahko spričo njihove prodornosti in odmevnosti z zadovoljstvom ugotovimo, da poteka podoben proces tudi na drugih področjih znanosti, kulture, publicistike in (upajmo, da vsaj v prihodnosti) tudi šolstva. Z načrtnim vključevanjem novih raziskovalcev – zgodovinarjev, sociologov, etnologov, antropologov, kulturologov in drugih – v preučevanje slovenske izseljenske problematike in z že večkrat predlagano vpeljavo izseljenskih učnih vsebin v redni izobraževalni proces bo postajalo širše ozadje kreativnih vzgibov, ki se nenehno porajajo in uresničujejo bodisi v tesno povezanih slovenskih izseljenskih skupnostih ali pa celo v popolni etnični izolaciji, čedalje bolj jasno in dorečeno, s čimer bo tudi delo literarnih zgodovinarjev na tem področju bistveno olajšano.